

האם מותר לשבח גוי חכם בחכמתו או גוי שפעל לטובת עם ישראל

פתיחה

יש לדון האם מותר לשבח גוי חכם בחכמתו, כגון פרופסור גוי שכתב מאמר חשוב באיזה עניין של חכמה וכיוצ"ב, ולומר "כמה גוי זה חכם והגון" וכד'. ומה הדין במנהיג גוי שהתגלה כאוהד עם ישראל, כגון הנשיא האמריקאי הנוכחי, האם מותר לומר עליו "כמה גוי זה טוב הגון וחכם". ואיך הדין בגוי שחרף נפשו והציל יהודים מסכנה, כגון בשואה, האם מותר לשבחו ולפארו על מעשיו הטובים, או שמא יש לאסור בכל אלו, שנאמר בתורה (דברים ז, ב) "לא תחנם", ודרשו חז"ל (ע"ז כ' ע"א) "לא תתן להם חן". כמו כן יש לדון, האם יש בזה חילוק בין גוי שעובד ע"ז לגוי שאינו עובד ע"ז.¹

א. מקור האיסור לתת חן לגוים ואם הוא איסור תורה

הנה הרמב"ם בפתיחה להלכות ע"ז, מנה נ"א מצוות עשה ול"ת השייכים להלכות עבודה זרה, ובמניין ל"ד כתב "שלא לחון עליהן", הרי שהוא איסור גמור מן התורה, שנמנה במניין התרי"ג. וז"ל הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת נ'):

והמצוה החמישים היא שהזהירנו מחמול על עובדי עבודה זרה, ומייפות דבר מכל מה שייחוד להם, והוא אמרו יתעלה ולא תחנם, ובאה הקבלה לא תתן להם חן, עד שהאיש יפה הצורה מעובדי עבודה זרה, אינו מותר לנו שנאמר² זה יפה תואר,³ או

1. והנה לא באתי להורות הלכה למעשה בשאלה זו, ובפרט שבקל משתנה הדין בין אסור למותר, לפי סברות האחרונים ביישוב כמה סוגיות בש"ס (כדלהלן), ולדינא צ"ע מה לרחק ומה לקרב, ולא באתי אלא לבאר סוגיה זו לפענ"ד, ולא להכריע למעשה.
2. הנה בפשוטות האיסור הוא שנאמר בפה (ולעניין הרגשת הלב, ע' בהערה לקמן) שהגוי נאה וכו', אך לא מצינו איסור לעשות מעשה לייפות גוי כדי שיהיה יפה. אכן בירושלמי (ע"ז פ"א ה"ט) נראה שאף זה אסור, ונפק"מ למי שצריך לספר גוי במספרה וכד', וראה מש"כ בנידון שאלה זו בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו סוף אות א' ואות ב'), ושם העיד שהמנהג להקל בזה, וכתב שהפוסקים השמיטו חידוש הירושלמי הנ"ל. ובשו"ת משנת יוסף (חי"ב סי' קמ"א) לא נחית לזה, ונראה שסובר שהלכה כירושלמי.

זה פניו יפות, כמו שהתבאר בגמרא דילן (ע"ז כ' ע"א). ובגמרא עבודה זרה ירושלמי (פ"א ה"ט) אמרו, לא תתן להם חן, בלא תעשה.⁴

ועוד כתב הרמב"ם בהלכות ע"ז (י, א): אין כורתין ברית לעובדי עבודה זרה⁵ וכו', ואסור לרחם עליהם שנאמר ולא תחנם⁶ וכו'. ועוד כתב שם (ה"ד):

אף במקום שהתירו להשכיר, לא לבית דירה התירו, מפני שהוא מכניס לתוכה עבודה זרה וכו', ומפני מה אין מוכרין להן, משום שנאמר ולא תחנם, לא תתן להם חנייה בקרקע, שאם לא יהיה להם קרקע, ישיבתן ישיבת עראי היא. **וכן אסור לספר בשבחן**,⁶ ואפילו לומר כמה נאה גוי זה בצורתו, קל וחומר⁷ שישפר בשבח מעשיו,⁸

3. בתחילה כתב הרמב"ם "ומייפות דבר מכל מה שייוחד להם", ומשמע שאסור לייפות דבר המיוחד לעבודת עבודה זרה (ושו"ר שכן הבין הרב ריח השדה, והובא בשו"ת נשמת כל חי ח"א יו"ד סי' נ"ה, והביאו הציץ אליעזר חט"ו סי' מ"ז ריש אות ב'). ושוב כתב הרמב"ם, שאסור אפילו לומר שגוי שעובד עבודה זרה, יפה תואר הוא, אף שאין בזה ייפוי לעבודה זרה בעצם. כ"נ לענ"ד פשוט בדעת הרמב"ם.

4. ובתרגום הרב קאפח "שהוזהרנו מלחמול על עובדי ע"ז, ומלשבח שום דבר מכל מה שמייוחד להם, והוא אמרו יתעלה ולא תחנם, ובא בקבלה לא תתן להם חן. ואפילו האדם הנאה בצורתו מעובדי ע"ז, אסור לנו לומר זה נאה בצורתו, או זה יפה פנים" וכו'.

5. כך הגרסה בספרים מתוקנים, ולא "לשבעה עממין" כנדפס בכמה דפוסים (כנראה מחמת הצנזור).

6. וראיתי בשו"ת בני בנים (ח"ג סי' ל"ה אות ד') שכתב "ולפי זה אסור לומר שמות של "קדושים" נוצרים, ופשוט שהאיסור הוא משום לא תתן להם חן, כי כיון שמזכיר אותם בתואר "קדושים", אין לך סיפור בשבחם וחיבוב מעשיהם יותר מזה", ע"כ (ועיי"ש עוד מש"כ בזה). ודבריו מסתברים לענ"ד (וע' מה שהפליג לפי"ז, בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קכ"ז, שבכלל זה לקרוא לבן בשם של גוי, וי"ל ע"ד).

7. ומניין למד הרמב"ם שלספר בשבח מעשיהם הוא חמור יותר מלספר בשבח צורתם, ע' בשו"ת בצל החכמה (ח"א ריש סי' מ"ו) מש"כ בזה. ושו"ר שעמד בזה גם בשו"ת משנה הלכות (חי"ט סי' ל"ד אות ב'), עיי"ש.

8. והטור (יו"ד ס"ס קנ"א) כתב "ואסור לשבחן כמה נאה גוי זה, וכל שכן שלא לספר בשבח מעשה ידיו" ע"כ. וראיתי בספר נוח שלום (שולאל, חידושי פסקים סי' כ"ד דף קי"ט ד"ה והרמב"ם) שתמה על הטור וז"ל "והטור בי"ד ס"ס קנ"א הוסיף עוד לאסור לספר בשבח מעשה ידיו, ולא ידעתי מנ"ל הא, ואפשר דטעמו כיון דטעם האיסור כמ"ש הרמב"ם מפני שגורם להדבק וכו', א"כ אם משבח מעשה ידיו, יבוא להדבק עמו כדי ללמוד אותה המלאכה, ועי"ז ילמד ממעשיו הרעים" עכ"ל. הרי שסובר שיש חילוק בין מש"כ הרמב"ם "בשבח מעשיו", למש"כ הטור "בשבח מעשה ידיו", ולפענ"ד אף הרמב"ם כיון למש"כ

או שיחבב⁹ דבר מדבריהם, שנאמר ולא תחנם, לא יהיה להם חן בעיניך,¹⁰ מפני שגורם¹¹ להדבק עימו וללמוד ממעשיו¹² הרעים. ואסור ליתן להם מתנת חנם, אבל נותן הוא לגר תושב" וכו'.

הטור, ובכלל "שבח מעשיו", היינו גם "שבח מעשה ידיו". ואכמ"ל. שו"ר שם שאף הוא הרגיש בזה, ועיי"ש.

ומכאן יש להעיר על מש"כ הגאון הרב יוסף ליברמן שליט"א בשו"ת משנת יוסף (חי"ב סי' קמ"א אות ב'), שאין איסור לשבח פעולת עבודתו של גוי, דאינו שבח הגוי, אלא שבח המלאכה שעושה עכשיו לישראל, שהיא מלאכה נאמנה ונקה, והישראל נהנה מזה, דעי"ז מעודדו לעבוד טוב. עכת"ד. ודבריו לכאורה נסתרים מדברי הטור הנ"ל. ויש לדון בזה לפי מה שציידנו לקמן להתיר, כשמכוון להכיר לו טובה.

9. האי "יחבב" שכתב הרמב"ם, נחלקו בו הפוסקים אם הכוונה היא שאסור לחבב אפילו בהרגשת הלב בלא אמירה, או הכוונה שאסור לומר דברים של חיבוב (אך אין איסור לחבב בלב). ע' בספר לחם סתרים (על מסכת ע"ז י"ז ע"א) שהובא בספר נוה שלום (שולאל, חידושי פוסקים סי' כ"ד), ובשו"ת נשמת כל חי (ח"א יו"ד סי' נ"ה ד"ה איכו, והלאה). והלחם סתרים שם הבין שהאיסור הוא אפילו לחבב בלב (ותמה לדרכו על הרמב"ם, מנ"ל לאסור, ונשאר בצ"ע), והנוה שלום והנשמת כל חי שם חלקו עליו, וכתבו שכוונת הרמב"ם לאסור דיבור של חיבוב, ואין איסור על הרגשת הלב, עיי"ש. והא דנקט הרמב"ם "או שיחבב", בא לומר דלא עבר אם סיפר דברים אלא אם כן גם חיבב אותם בסיפורו, אבל סיפר דבריהם ולא חיבב, אף שהשומעים אפשר שהם דברים חביבים אצלם, לא עבר המספר. אך סיים שם הנוה שלום וכתב "ומיהו ירא שמים ראוי להחמיר על עצמו שלא יחבב שום דבר מדבריהם אפילו בלב, כיון שכבר הורה זקן", והוא הבעל הלחם סתרים הנ"ל. ושו"ר שעמד בזה בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז אות א'), וראה שם נפק"מ לדינא בזה. וכן דן בזה בשו"ת בני בני (ח"ג סי' ל"ה אות ט' ד"ה כל), ושם כתב שהיא מחלוקת בין הרמב"ם לחינוך, וי"ל ע"ד, ואכמ"ל.

10. וע' בשו"ת בית שערים (יו"ד סי' רכ"ז) שכתב לדון האם מותר לשדך גויים, "כיון שדרך השדכנים לשבח האשה בפני האישי, והאישי בפני האשה, אסור מטעם לא תחנם" (ועיי"ש שדן בשאלה זו מחשש לכמה איסורים נוספים).

11. וז"ל הצפנת פענח על הרמב"ם שם "מפני שגורם. ע' ע"ז (י"ח ע"ב) גבי כרכום ובלבד שלא יתחשב וכו'. ועי' עירובין (ס"ב ע"א), וב"מ (ע"א ע"א) ע"כ. ומשמע שמביא ראיות מהש"ס לרמב"ם, שזהו טעם האיסור "מפני שגורם", וצל"ע שם.

12. וכ"כ בחדושי הרא"ה בע"ז (כ, א ד"ה א"ר יוסי) "אסור לאדם לומר כמה נאה גוי זה, כלומר שלא ימשך אחריהן כלל" ע"כ. וכיו"ב כתב הארחות חיים (הלכות ע"ז סי' ט"ו). וכטעם זה שגורם להדבק בגוי, כן משמע בספר החינוך (מצוה תכ"ו) שכתב "בהמנענו במחשבה ובדבור ממצוא בעובדי עבודה זרה תועלת וחו, הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם, ומלרדוף אחר אהבתם, ומללמוד דבר מכל מעשיהם הרעים". ובספר הבתים (ספר

וכך פסק מרן השו"ע (יו"ד קנא, יא וסע' יד), עיי"ש. ומקור דין זה בברייתא בע"ז (כ, א), דגרסינן התם: "תניא נמי הכי, לא תחנם, לא תתן להם חנייה בקרקע. דבר אחר **לא תחנם, לא תתן להם חן**. דבר אחר לא תחנם, לא תתן להם מתנת חנם". וכתב שם רש"י: "לא תתן להם חן, **שלא יאמר כמה גוי זה נאה**".

ועיין עוד בערכין (יד, א): "דאמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיאמר כמה נאה כנעני¹³ זה". וכתב שם רש"י: "מילתא אגב אורחיה קמ"ל, דלא תנא את הנאה שבכנענים, לפי שאסור להזכיר שם נוי על כנעני כדרב יהודה דכתיב **לא תחנם, לא תתן להם חן**".¹⁴ וראיתי למהרש"ם בדעת תורה ביו"ד (קנא, על סע' י"ד) שכתב

המצוה) כתב הטעם "כדי שנלמוד השנאה להם, למען התרחק מהם ולא יהיה לנו התקרבו אהבה עמו, פן יסיתנו לאמונתו" ע"כ. לכאורה מסתבר שיד הצנזור כאן, וצ"ל "גוי". ושוב ראיתי בנוסח כת"י של התלמוד, בארבעה כת"י עתיקים כתוב "גוי" (ועפי"ז תיקנתי בכל מקום במאמרי "עכו"ם, לגוי). ואגב, ראה בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו ריש סי' מ"ז) שכתב וז"ל "הנה אמנם ראיתי בספר תורה תמימה עה"ת פרשת ואתחנן (פרק ז' פס' ב') שכותב לחלוק על ראשונים, ופסיק ליה פסקו דהפסוק של לא תחנם איירי בשבעה אומות, וכן גם האיסור שילפינן מזה שאסור לספר בשבחם ובשבח מעשיהם ולחבב דבר מדבריהם, גם זה איירו רק בשבעה אומות יעו"ש. אבל אין להביא זה בחשבון, דאי אפשר לנו לחלוק מסברא על ראשונים, ובפרט שזה נגד ההלכה שהוכרעה בשו"ע" עכ"ל (אכן לדרכו של התורה תמימה, ניחא לשון "כנעני" בש"ס דידן, שהוא מז' אומות. אולם באמת נראה שהוא מהצנזור וכאמור. וע' בשו"ת בני בני ח"ג סי' ל"ה. אך כאמור, דבריו דחויים מההלכה, וכן מבואר ביביע אומר ח"י יו"ד סי' מ"א).

14. וע"ע בסוטה (מב, ב) שאמרו שם בעניין הרשע גלית הפלשתי: "אמר רבי אלעזר עדיין לא הגיענו לחצי שבחו של אותו רשע, מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים. לא לפתח ביה כלל, לאודועי שבחיה דדוד". וכתב שם בקרן אורה: "מכאן שאסור לספר וכו'. לכאורה מאי קמ"ל, הא כתיב לא תחנם לא תתן להם חן, וי"ל דקמ"ל אפילו בכה"ג כדי להודיע שבחו של דוד, אסור להרבות הרבה בשבח רשע". ודבר סברא הוא, דאף כשמותר לספר בשבח רשע לתועלת הצדיק, מ"מ אין להרבות בזה, דהריבוי אין בו תועלת לצדיק בד"כ. ולפענ"ד יש ליישב קושיית הקרן אורה בדרך אחרת, דגלית כבר מת, ואין כ"כ חשש שילמדו ממעשיו. שו"ר שתירצו כן בספר דף על הדף בסוטה שם. ואח"ז מצאתי שכ"כ הג"ר אברהם פלאג'י בספרו פדה את אברהם (מערכת ל' אות ג'). וע' למהרש"ם בדעת תורה (יו"ד סי' קנ"א), שגם הקשה ברמז כעין קושיית קרן אורה. ושו"ר שעמד בזה בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז אות ג'), וראה מש"כ שם, והוציא מזה נפק"מ לדינא (והבאתי דבריו להלן) עיי"ש (וע"ע בבכורות מ"ה ריש ע"ב: "מר סבר בגנותיה משתעי, ומר סבר בשבחיה משתעי" וכו').

שהחידוש כאן בערכין הוא: "דגם בסתם לומר שיש **גוי נאה בעולם** אסור, עש"ה ודו"ק שם". ורצונו לומר, שהתחדש בערכין שאסור אפילו לומר שיש גוי נאה אף כשאינו מכוון לגוי מסוים, וזהו חידוש שאינו מפורש בסוגיה בע"ז.

והנה, מדברי הרמב"ם מוכח להדיא שלתת חן לגוי הוא איסור תורה גמור (ולא אסמכתא בעלמא), וכן מוכח בספר החינוך (מצוה תכ"ו). וכן משמע מגוף הסוגיה שם, שביארו את דרך הלימוד לג' הלכות אלו ואמרו שם: "האי לא תחנם מיבעי ליה דהכי קאמר רחמנא לא תתן להם חן, א"כ לימא קרא לא תחנם, מאי לא תחנם, שמע מינה תרתי. ואכתי מיבעי ליה דהכי אמר רחמנא לא תתן להם מתנת של חנם, אם כן לימא קרא לא תחנם, מאי לא תחנם, שמע מינה כולהו". ועיי"ש ברש"י ובנמוקי יוסף ובתוס' רבינו אלחנן, בביאור דרך הלימודים.¹⁵ וכ"כ הרדב"ז¹⁶ (ח"ו סי' ב' אלפים רמ"ז), דדרשא דלא תתן להם חן דאורייתא היא, ופשוט.

ב. ההיתר לשבח את הקב"ה בראיית גוי נאה

ובהמשך הסוגיה בע"ז שם אמרו:

לא תחנם לא תתן להם חן, מסייע ליה לרב, דאמר רב, אסור לאדם שיאמר כמה נאה גויה זו. מיתבי, מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית וראה גויה אחת נאה ביותר, אמר מה רבו מעשיך ה', ואף ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס הרשע, רק, שחק, ובכה. רק, שהיתה באה מטיפה סרוחה. שחק, דעתידה דמגיירא ונסיב לה. בכה, דהאי שופרא בלי עפרא. ורב, **אודויי הוא דקא מודה**, דאמר מר הרואה בריות טובות אומר ברוך שככה ברא בעולמו.

וראיתי להביא כאן מהשכתב בעניין זה בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' קט"ז), מפני שדבריו חשובים:

ומשני דרשב"ג ור"ע **לא שבחו העובדת כוכבים לומר נאה היא, אלא ברכו לה** ברכת הודאה על מה שברא ככה בעולמו, והיינו ברכה דרך הודאה, והבן.¹⁷ ומה מתקו בזה

15. וע"ע בספר פרי האדמה על הרמב"ם הלכות ע"ז שם, שדן בדרכי הלימוד לאיסורי לא תחנם, וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סי' מ"א).

16. וז"ל שו"ת בנין עולם (יו"ד סי' מ"ח אות י"ט): "דפשטיה דקרא דלא תחנם, הוי לא תתן להם חן, ומה דדריש לא תתן להם חניה בקרקע, הוא אסמכתא" ע"כ. וע"ע בשו"ת אבני נזר (ח"ו מ"ס צ"ב ד"ה ומ"מ עולה).

17. וכתב שם לבאר לפי"ז הא דקי"ל (שו"ע או"ח סי' רכ"ד סע' ז') "הרואה חכמי אומות העולם עובדי כוכבים שחכמים בחכמות העולם, אומר בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו לבשר

דברי התוס' שם (ד"ה הרואה בריות טובות אומר וכו') וז"ל בירושלמי אומר אפילו גמל נאה,¹⁸ סוס נאה, חמור נאה, אומר שככה לו בעולמו. ולכאורה מה בעי תוס' להוסיף בזה כאן,¹⁹ אמנם נראה דהתוס' כיונו בזה כוונה גדולה, שלא נטעה לומר דעכ"פ סוף סוף **שבח הוא לגוי מה שמברכים עליה**, וע"ז באו התוס' לישב בלשון קדשם, **דהברכה היא ברכת שבח כמו על הגמל והסוס והחמור, וממילא גויים אשר בשר חמורים בשרם, ברכתו היא כמו על החמור, היינו הודאה להקב"ה, ולא שבח להם.** אבל לומר עליהם שהוא גוי נאה, אסור, כמפורש בגמרא.

ודברים פשוטים הם. וא"כ מבואר להדיא מדברי הש"ס שאף שאסור לשבח גוי ביופיו, כגון לומר "כמה נאה גוי זה" (לשון רש"י), "קל וחומר שאסור לספר בשבח מעשיו" (רמב"ם), אעפ"כ, אם כוונת נותן החן והשבח אינה לשם כיבוד הגוי, אלא כוונתו להודות ולברך **להקב"ה**, מותר, ומצוה נמי איכא. וכך פסק שם השו"ע²⁰

ודם" ע"כ. וכתב שם המשנה הלכות לדרכו "וממילא מיושב נמי ברכת אשר נתן חכמה מחכמתו לבשר ודם, שהוא נמי רק בגדר שבח הוא להקב"ה, אבל לא לגוי, אבל לשבח הגוי אסור לכ"ע" ע"כ. ודבריו פשוטים (וסיים שם "ויפה נהגו כל היהודים מלפנים וגם כעת, שאומרים כמה מכוער גוי זה"). וכע"ז מצאתי בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז סוף אות ד), אכן סגנון דבריו קצת שונה, ומיקל יותר, ודו"ק.

18. וע' בכה"ח (בסי' רכ"ה אות ס"ז).

19. ועל קושיא זו מה באו התוס' לחדש, כבר עמדו האחרונים, ע' בנוה שלום ובנשמת כל חי שציינתי לעיל. ודברי המשנה הלכות פשוטים בעיני בביאור דברי התוס'.

20. והנה הרמב"ם לא הביא בפירושו את ההיתר לשבח גוי כשכוונתו לשבח לבורא עולם. ומרן בכס"מ שם רק ציין ע"ד הרמב"ם וכתב "ומוכח בגמרא דאע"ג דאסור לספר בשבחן, אם ראה עובד כוכבים נאה יכול להודות ולומר מה רבו מעשיך ה' או ברוך שככה לו בעולמו", ולא העיר מאומה מהשמטת הרמב"ם.

וכתב שם המרכבת המשנה (אלפנדרי) וז"ל "מה שלא חילק רבינו דלאודויי מותר, כמו שחלקו בגמרא, סמך על מ"ש בהלכות ברכות, דעל בריות נאות אומר ברוך שככה בעולמו, ומדלא חילק בין ישראל לגוי, ש"מ דבין בגוי בין בישראל שרי. ועיין בספר לחם סתרים (ע"ז דף י"ח ע"ב) ובספר ריח שדה בשיטתו (ע"ז י"ז ע"א, נד' שם כ"א ע"א), ובספר דינא דחיי (ח"ב דף נ"ח ע"ג) "עכ"ל. וכע"ז כתב בספר משנה כסף שם. וז"ל הרמב"ם בהלכות ברכות שם (פ"י הלכה י"ג) "הרואה בריות נאות ומתוקנות ביותר ואילנות טובות, מברך שככה לו בעולמו" ע"כ. וע' מש"כ בזה בשו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח סי' י"ט אות א').

ביו"ד (קנא, יד) וכתב: "אבל אם מכוין בשבחו להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו, מותר.²¹

ועיין עוד בשו"ע או"ח (רכה, י) שכתב: "הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו גוי או בהמה, אומר בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו". והמג"א שם (סוף סק"כ) כתב: "ואסור לומר כמה נאה גוי זה", והביאו דבריו שם המשנ"ב (ס"ק ל"ג), והכה"ח (אות ס"ו). הרי שכל הפוסקים העתיקו דברי הש"ס כאן ש"אסור לומר כמה נאה גוי זה, משום לא תחנם" מחד גיסא, והסכימו שיש לשבח את ה' על גוי נאה מאידך גיסא.

טעם ההיתר לשבח גוי כשכוונתו לשבח לבורא עולם

והנה, בעניין ההיתר לשבח גוי כדי לברך להקב"ה, יש לדון האם כללא הוא, וכל האיסור תלוי רק בכוונת נותן השבח - שאם כוונתו לכבוד לגוי אסור ואם כוונתו לשמים מותר, והוי בכלל דברים המסורים ללב. או שמא אין הדין כך, וכל שמשבח ממש את הגוי אסור אף אם כוונתו להשי"ת, ורק לברך ברכה להשי"ת התירו ותו לא. ונפקא מינה לפי זה כשניכר לכל שמכוון לשבח את הגוי, אך באמת בדעתו כוונתו לשבח לבורא עולם. ואם הכל תלוי בלב מותר, אך אם ההיתר הוא רק בדרך של ברכה להשי"ת כמבואר בפשט הסוגיה אסור. וכן יש להסתפק להיפך, כשמשבח גוי בדבריו אך באמת מכוון בדעתו לגנותו, וצ"ע.

ועוד יש לחקור, האם ההיתר כשכוונתו לשבח למי שאמר והיה העולם הוא מצד שמכוון לשבח לבורא עולם או שסיבת ההיתר היא רק מצד שאין כוונתו לשבח

21. וז"ל שו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו) "והנה באיסור לספר בשבחן של נכרים, לא כתב השו"ע נכרי שאינו מכירו, כדרך שכתב לענין איסור לתת להם מתנת חנם (קנ"א סע' י"א), מוכח מזה דלספר בשבחן, אסור גם במכירו" עכ"ל, ועיי"ש הטעם "אבל לתת להם חן, הוי ככל שאר איסורי תורה, שלא הותר לעבור עליהם משום בצע כסף" ע"כ. ועיי"ש מש"כ לפלפל בזה, ולדחות הבנת הפלפולא חריפתא ברא"ש, דמותר במכירו. וע"ע מש"כ בזה בשו"ת בית שערים (יו"ד סי' רכ"ז), ובשו"ת ערוגת הבשם (או"ח ח"א סי' ל"ג), ובחזו"א (שביעית סי' כ"ד סק"ד, ויו"ד סי' ס"ה), ואכמ"ל (ובהערות על בצל החכמה מאת הגאון הרב פנחס עפשטיין, כתב להוכיח להקל כדעת הפלפולא חריפתא, מדברי התו"ח בע"ז שם, וי"ל ע"ד. וע' בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קט"ז סוד"ה ומה שתמה, דמשמע שסובר להקל כשמקבל שכר, עיי"ש. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סי' מ"א אות ט'. ובשו"ת משנת יוסף חי"ב סי' קמ"א אות ד' כתב להקל כשמכוון לטובת עצמו, והסתמך ע"ד החזו"א בשביעית סי' כ"ד סק"ד, וביו"ד סי' כ"ד סק"ד, וי"ל בדבריו ואכמ"ל).

את הגוי. ונפק"מ טובא איכא, כגון שמשבח גוי לאיזה תועלת אחרת שאינה לכבוד בורא עולם ולהבדיל גם אינה לכבוד הגוי. וכגון מי שמשבח גוי על מעשיו הטובים כדי שבני ישראל ילמדו ממעשי הגוי. אם סברת ההיתר כשאמרו "אודויי הוא דקא מודה" היא מצד **שמשבח לבורא עולם** – יש לאסור משום שאינו משבח לבורא עולם. אך אם סברת ההיתר היא מצד **שאיין כוונתו לשבח את הגוי בעצמותו** – יש להתיר שהרי אין כוונתו לשבח את הגוי. וכן יש להסתפק איך הדין כאשר מכוון בשבחו להרוויח תועלת ממון וכד',²² ולא לכבוד הגוי כלל, וצ"ע.²³

ג. ביאור מה שמצינו שחז"ל שיבחו גויים עובדי ע"ז

והנה מצינו להדיא שחז"ל שיבחו את כורש מלך פרס אף שהיה עובד ע"ז,²⁴ ראה בר"ה (ג, ב): "אמר רבי אבהו **כורש מלך כשר היה**". והנביא עצמו אמר (ישעיהו מה, א): "כה אמר ה' **למשיחו לכורש**". וע"ע במגילה (יא, ב; יב, א). וע' בשיר השירים רבה (פ"ב): "וקול התור נשמע בארצנו, אמר ר' יוחנן **קול תייר טב נשמע בארצנו**, אי זה זה, **זה קולו של כורש**, הה"ד (עזרא א', ב) כה אמר כורש מלך פרס וגו' כל ממלכות הארץ וגו' מי בכם מכל עמו". וראה גם באסתר רבה (פתיחתות ח; וכן בקהלת רבה י): "ר' חנינא בר אדא פתח, (קהלת י', יב) **דברי פי חכם חן, זה כורש**". וע"ע בבראשית רבה (נח פרשה לו, ח): "**יפת אלהים ליפת** (בראשית ט', כז), זה כורש שהוא גוזר שיבנה בית המקדש", ועוד.

22. שו"ר שעמד בזה בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו), ועיי"ש.

23. ומלשון השו"ע שכתב "אסור לספר בשבחן של נכרים אפילו לומר כמה נאה גוי זה וכו', אבל אם מכוון בשבחן להודות להקב"ה שברא בריה נאה כזו, מותר", קצת משמע שאפילו אם משבח לגוי ואומר כמה נאה גוי זה, אלא שמכוון להודות להקב"ה, מותר. ושו"ר שעמד בזה בשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו אות ג'), ועיי"ש מה שהקשה על זה מהירושלמי. וכן עמד בזה בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז אות ד'), עיי"ש.

24. ע' בישעיהו (פרק מ"ה, בפרט בפס' ה' ובמפרשים שם).

הרי שחז"ל לא נמנעו מלשבח מלך גוי הגון במעשיו, דורש טוב לעמנו, וקבעו שהיה **מלך כשר ומלך טוב והגון**, ושהיו לו **חכמה וחסד**. ולא חששו בזה לאיסור לא תחנם, וצריך לבאר הטעם.²⁵

וע"ע בברכות (ת, ב): "תניא, אמר רבי עקיבא, בשלשה דברים **אוהב אני את המדיים**, כשחותכין את הברש, אין חותכין אלא על גבי השולחן. כשנושקין, אין נושקין אלא על גב היד. וכשיועצין, אין יועצין אלא בשדה". ועוד שם: "תניא, אמר רבן גמליאל, בשלשה דברים אוהב אני את הפרסיים, הן צנועין באכילתן, וצנועין בבית הכסא, וצנועין בדבר אחר". הרי שלא נמנעו ר"ע ור"ג **מלשבח את המדיים והפרסיים**, ואף נקטו דבריהם בלשון "**אוהב אני**", ולא חששו לאיסור נתינת חן לגויים.

ואמנם מה ששיבחו חז"ל את כורש, אפשר שכיונו בעצם **לשבח את השי"ת** (ולא את כורש בעצמו), שהשי"ת הוא שנתן חכמה לכורש²⁶ שיכריז: "כה אמר כרש מלך פרס, כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים, והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה. מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו, ויעל לירושלם אשר ביהודה, ויבן את בית ה' אלהי ישראל, הוא האלהים אשר בירושלם" (עזרא א', ב-ג). ולפי זה הנהגת חז"ל זו היא בכלל מה שאמרו בש"ס בסוגיין: "אודויי הוא דקא מודה". אכן מלבד שנראה שיש בזה מן הדוחק, עדיין צ"ע להבין דברי ר"ע ור"ג שאמרו: "בשלשה דברים אוהב אני את המדיים והפרסיים".

והנה, אם נאמר שכל האיסור לתת חן לגוי הוא רק כשמכוון **לשבחו בעצמותו**, אך כל שמכוון לדבר תועלת אין איסור, והכל תלוי בלב מי שנותן חן, הכל מתיישב בפשטות, שחז"ל כששיבחו את כורש או את המדיים או את הפרסיים, לא **כיוונו** לשבחם בעצם, אלא **רצו ללמוד מהם איזה דבר טוב או הנהגה נכונה** וכד', אך לא שיבחו את כורש או את המדיים והפרסיים בעצם, והכל תלוי בכוונת האומר.

ולפי זה, מה שכתב הרמב"ם: "וכן אסור לספר בשבחן וכו', קל וחומר שיספר בשבח מעשיו, או שיחבב דבר מדבריהם", היינו רק אם **מתכוון** לספר בשבח מעשיו **בעצמותו** או לחבב דבר מדבריהם, ודומיא ד"לומר כמה נאה **גוי זה**

25. ולדרכי לעיל (הערה 13), אפשר שמותר מכיון שכבר מת, ולא היה זה בחיים חיותו. וידידי הרב רועי הכהן זק שליט"א כתב לדחות: "הרי שם שבחוהו בעקבות הפסוקים בדווקא", ויש לדון בזה.

26. וכתב (משלי פרק כ"א פס' א') "פלגי מים לב מלך ביד ה', על כל אשר יחפץ יטנו".

בצורתו". וזיל בתר טעמא, שטעם האיסור הוא כפי שכתב שם הרמב"ם "מפני שגורם להדבק עימו וללמוד ממעשיו הרעים", וכשמשבח רק את מעשיו ולא את הגוי בעצמותו, ומכוון ללמוד ממנו דבר תועלת אין זה גורם "להדבק עמו" (וי"ל²⁷).

ד. חילוק בין שבח לגוי פרטי לשבח לאומה שלמה

אכן לטעם זה של הרמב"ם, חשבתי שיש מקום לבאר טעמם של ר"ע ור"ג באופן אחר, שכאשר אמרו "בשלשה דברים אוהב אני את המדיים ואת הפרסיים", כיון שלא שיבחו גוי מסוים ("גוי זה" בלשון הרמב"ם), אלא את "המדיים" או "הפרסיים" בכלליות, אין בזה חשש שיגרום לאחרים "להדבק עמו".

ושוב ראיתי שכעין זה מובא בהערות משיעורי הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ברכות שם), וזה תורף דבריו: אוהב אני את וכו'. בכלל לא תחנם הוא שלא יספר בשבחו של גוי, ומה שהביאו כאן בשבח של אומות העולם, חלוק הוא מדין לא תחנם, משום שלא תחנם איירי באדם מסוים שמשבח, ואילו הכא משבח הוא אומה שלימה, ובא ללמדנו דרך ארץ ומידות טובות מהם, וכדאמרינן בפרק המוצא תפילין (עירובין ק' ע"ב) שמקרא ד"מלפנו מבהמות ארץ", למדין שניתן ללמוד מידה טובה אפילו מבהמות, וכ"ש מאומות העולם.

וכן צידד הגאון מהר"ר משה פיינשטיין זצ"ל בדברות משה (שבת, סי' כ"ו הערות קצרות בפרק ב"מ, הערה צ"ב עמ' תקכ"ד²⁸), עיי"ש. ושוב ראיתי שכך כתב בשו"ת²⁹ נשמת כל חי (יו"ד סי' ג"ה ד"ה ואנכי איש): "איכא למימר דזה שייך בגוי אחד בארץ דכורת עימו ברית וכו', לא כן באומה אחת כולה, כגון מדיים פרסיים ורומיים שהם כל אחד ואחד כאומה אחת בפנ"ע, לא שייך לכרות אהבה עם כולם". וכן ראיתי למרן

27. הערת עורך (ה.ד.): לכאורה יש קושי בעצם ההבנה ששבח למעשים במגמה ללימוד מהגוי אינו גורם להידבק בו, ואדרבה, האורחות צדיקים כתב (שער האהבה) "והתחבר עם כל אדם שתלמד ממנו דברים, אשר יביאוך לעבודת הבורא יתברך", הרי שהלימוד מביא לחיבור. וזאת מלבד פשטות לשון הרמב"ם שאסר לדבר בשבח "מעשיו".

28. ז"ל שם: "ואף שאפשר שאיסור לא תחנם דדריש לא תתן להם חן, ליכא על מלכיות אלא על יחידים, שהרי לא הוזכר בגמרא ע"ז דף כ' אלא על יחידים, וכן ברמב"ם ובשו"ע לא הוזכרו אלא יחידים" וכו' ע"כ.

29. שו"ת נשמת כל חי הוא למהר"ח פלאג'י, והתשובה הנ"ל היא מבנו, הגאון רבי אברהם פלאג'י זצ"ל, כמובא שם בסוף התשובה, ובמפתחות שבסוף הספר.

הגרא"י קוק זצ"ל, שכתב בתחילה בספר טוב ראי לברכות שם (ח' ע"ב, דף ס"ט אות נ"ג): "אוהב אני את המדיים. קשיא לי הא איכא משום לא תחנם וכו', ואיך סיפר בשבחים בדברים רבים. וצ"ל דזה לא נאמר כ"א על נכרי פרטי, אבל על אומה שלמה, שרי. וניחא בזה הא דשבת (ל"ג ע"ב) פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיה של אומה זו".

אכן הגרא"י קוק כתב להקשות על תירוץ זה קושיא גדולה: "אלא דקשה, הא בקרא כתיב לא תכרות להם ברית ולא תחנם, ואיסור כריתות ברית ודאי היא בעיקרה לאומה בכללה, ואיך נפסיק לקרא בסכינא חריפא, לומר דלא תחנם קאי דווקא על היחיד".³⁰

ה. שבח גוי אם כוונתו ללמוד ממנו תועלת מוסרית או להכיר טובה

ולכן כתב הגרא"י קוק תירוץ אחר לקושי כיצד חז"ל שיבחו את האומות:

ויותר נראה שכמו שמותר להודות לה, כדאמרינן אודויי הוא דקא מודה, הכי נמי מותר לספר בשבחן, אם הכוונה היא כדי שיהיה לנו מקום לימוד ומוסר, דומיא ד"להבין ולהורות" (בשבת ע"ה ע"א), שמותר בדברים שלימודם אסור מצד עצמם. וניחא בזה הא דקידושין (ל"א ע"א) שספרו בשבחו של נכרי אחד ודמה בן נתינה שמו, ומגילה (י"ג³¹ ע"א) מתוך גנותו של אותו רשע אתה למד שבחו, דוגמת דברי הר"ן בגיטין (דף ל"ח ע"ב, כ' ע"ב ברי"ף ד"ה כל המשחרר³²) בעיקר לא תחנם,

30. וע' בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז אות ב' ד"ה ויש להעיר), שכתב להוכיח בדעת הגר"א שאינו סובר חילוק זה בין גוי פרטי לאומה שלמה, עיי"ש. ואפשר שמפני קושיא זו מיאן הגר"א בחילוק בין אומה לגוי פרטי.

וחשבתי שאולי אפשר ליישב קושיית הטוב ראי, דהנה אם נאמר דהאיסור לכרות ברית הוא רק עם אומה שלמה בכלל, וכן מסתבר לכאורה, שאין איסור לכרות ברית עם גוי יחיד, א"כ כמו שהאיסור לכרות ברית הוא רק עם אומה שלמה ולא עם הפרט, כך האיסור לתת להם חן הוא להיפך, רק עם הפרט ולא עם אומה שלמה, והכא מעניינא דקרא והכא מעניינא דקרא אף שהכל נכתב בפסוק אחד. אך צ"ע אם הדין כן, ושמה אסור לכרות ברית אף עם גוי פרטי, וצריך לעיין בזה.

31. בנדפס ל"ג, וצ"ל י"ג.

32. וז"ל הר"ן שם: "כל המשחרר עבדו עובר בעשה. משמע דלאו עשה גמור הוא, דבגמרא פרכינן מיתיבי מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, ומפרקינן מצוה שאני, ואי עשה גמור הוא, היכי דחינן עשה שבתורה משום האי מצוה. ויש מתרצים שלא אמרה תורה לעולם בהם תעבודו, אלא משום שלא יתן להם מתנת חנם, כענין שכתוב בעובדי כוכבים לא תחנם, וכיון דאיכא

דהיכא דמתכוין לטובה כגון להשלים לעשרה, לא שייך כלל האי איסורא, והכי נמי כיוצ"ב, ועדיף מינה, דהוא עניין לימוד, דכללא הוא דמותר בכלל להבין ולהורות.

הרי שמבין שבכלל ההיתר לשבח לבורא עולם נכלל גם היתר כללי יותר, שכל שמכוון לתועלת (עכ"פ רוחנית) מותר. ודבריו ישרים למבין ואינם צריכים חיזוק, ובה ניחא מה שמצינו בכמה מקומות בש"ס³³ שחז"ל שיבחו גויים, וכפי שציין הרב בעצמו, והכל כדי ללמוד ולהבין דרכי ישר מוסר ודרך ארץ.

וע' בשבת (לג, ב): "פתח רבי יהודה ואמר, כמה נאים מעשיהן של אומה זו". ולתירוצו הראשון של הטוב ראי שמותר לשבח **אומה** שלמה, נראה שלכן דקדק רבי יהודה לומר "מעשיהן של **אומה** זו". ודו"ק. אך לתירוצו השני קצת קשה להבין מה מיישב הטוב ראי, דמה "מקום לימוד ומוסר" יש בזה (אמנם עיי"ש בספרו עין איה, מש"כ לבאר בזה בדרך אגדה).

שבח גוי בכוונה להכרת טובה

אכן לפענ"ד י"ל **שרבי יהודה כיון להכיר להם טובה**, וזוהי התועלת המוסרית. והיינו כדי שלא נהיה כפויי טובה, וממילא יש בזה צד הטבה ושבח לעם ישראל, שמרגילים עצמם במידות טובות ואינם כופרים בטובת שום בריה, ואפילו בריה רעה כרומאים הרשעים. ואף שודאי גם רבי יהודה יודע היה מרשעות הרומאיים הארורים, ולא עשו שום דבר לשם עשיית טוב, מ"מ סבר שבמה שעשו טוב סוף סוף יש להודות להם, ואין משנה כוונתם הרעה, וכמו שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה כן יש לנו ללמוד מהנהגתו. כך נראה לענ"ד (ואולי ע"ז פליג רבי שמעון שם, ורבי יוסי הסתפק בזה, ויש לפלפל). ויסוד סברת ההיתר לתת שבח לגוי בכהאי גוונא, היינו שאין המשבח מכוון לשבח את הגוי בעצמותו, אלא רק להכיר לו טובה, וכל תכלית המשבח היא רק להיות אדם טוב וישר שמכיר טובה, והיינו שתכליתו לקנות לעצמו מידות טובות. וכל האיסור הוא רק כאשר מכוון לשבח

מצוה, לאו משום חנינה דידהו קא עביד, אלא לצורך עצמו, והוה ליה כנותן דמי עצמו". וע' במג"א (סי' צ' סק"ל), ובשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' קנ"א ד"ה ועלה ברעיוני), ובשו"ת רעק"א (סי' קצ"ד ד"ה ובדברי הר"ן), ובשו"ת בית שערים (יו"ד סי' רכ"ז), ובשו"ת משפט כהן (סי' נ"ח), מש"כ ע"ד הר"ן הנ"ל.

33. וע' במגילה (ט"ז ע"א) "אמר רבי יוחנן כל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם, נקרא חכם", וניחא להמבואר בדברי הטוב ראי. וע' מש"כ בזה בשו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' קט"ז).

את הגוי בעצמותו, וזוהי מטרתו, אך אם מכוון לתכלית אחרת מותר, וכנ"ל בדרך הראשונה שכתבנו, שהכל תלוי בכוונת המשבח ואם אין כוונתו לשבח בעצם מותר. והכל בכלל "אודויי הוא דקא מודה".

ולפי דרכי, יש לפשוט להקל במה ששאלנו בפתיחה, מה הדין במנהיג גוי שהתגלה כאוהד עם ישראל, האם מותר לומר עליו "כמה גוי זה טוב הגון וחכם", או כגון גוי שחרף נפשו והציל יהודים מסכנה כגון בשואה, האם מותר לשבח ולפארו על מעשיו הטובים, ולפי האמור **כל שמכוון** להכיר טובה מותר ומצוה נמי איכא. ולפי האמור אפשר שזה היה טעמם של חז"ל כששיבחו את כורש, שרצו להכיר לו טובה על כל מפעליו הכבירים שפעל לעזרת עם ישראל, כ"נ לענ"ד מסתבר.³⁴

ומה מאד שמחתי, כשידי"נ הרב שמיר שיינטופ שליט"א הראני שממש כעין דברי כתב מהר"ם פיינשטיין זצ"ל בספר דברות משה (שבת, סי' כ"ו, הערה צ"ב עמ' תקכ"ד והלאה), עיי"ש. וכתב שהיא מחלוקת בין רבי יהודה לרבי שמעון, ומסתבר שהלכה כרבי יהודה, עיי"ש.³⁵

ולדרכי זו יש לבאר דברי ספר חסידים (סי' תתקפ"ב) התמוהים לכאורה, שכתב: "אם אדם מדבר בשבח צדיקים, בין יהודים **בין גוים**, כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה הטובה, **רשאי לומר זכור לטוב**". וע"ע שם (בסי' תשמ"ו) ששוב כתב כן, והביא ראיה ממה דקי"ל "וגם חרבונא זכור לטוב"³⁶ (ירושלמי מגילה ג, ז; שו"ע או"ח תרצ, טז). ולכאורה תמוה למה לא חש לאיסור לא תחנם, אלא מכיון שמכוון להכיר טובה מותר (וע' מש"כ בזה בשו"ת בני בני ח"ג סי' ל"ה אות ד' ד"ה ומכל).

34. אמנם יש להעיר מלשון רבינו יונה בספר היראה (עמוד ר"כ) שכתב "ואל תשבח שום גוי לא בחן ולא ביופי ולא במעשה, וכשתראה גוי עושה טובה או נאמנות או צדקה, דאג, כי חסד לאומים חטאת לישראל, ואל תדונם לכף זכות, אם לא בפניהם מפני דרכי שלום" ע"כ. ומדברי ספר חסידים דלהלן לא משמע כן, וצ"ע.

35. ושו"ר בחידושי החת"ס לשבת שם, שכתב שרבי שמעון חלק על רבי יהודה, מחמת איסור דלא תחנם. אך לא ביאר לן החת"ס, למה רבי יהודה לא חש לאיסור זה, האם משום דלא ס"ל כלל דרשת לא תחנם, או דסבר דאינו שייך בכה"ג. ולדרכי ניחא, דכיון להכיר טובה.

36. וע' בשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סי' נ"ה) שלמד מדברי הס"ח כאן, שמותר לעשות השכבה לגוי הגון, עיי"ש. וע"ע בשו"ת חיים ביד (סי' ל"ג), ובספר רוב דגן (עטייה, בקונטרס אות לטובה סימן מ"ה), ובשו"ת וישב הים (ח"ג סי' ל"ח), ובשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ג' אה"ע סי' ה' ד"ה ויש לציין בזה, והלאה).

וראיתי בשו"ת נשמת כל חי (ה"א סי' נ"ה ד"ה ועוד י"ל), שהרגיש בקושיא זו מרבי יהודה בשבת הנ"ל, וכתב שרבי יהודה ראה ברוח הקודש שחבריו יגנו את הרומיים, ואף הוא כיון לגנותם וכו'. וזה דוחק לפענ"ד. ובנשמת כל חי שם לעיל מינה רמז לתירוץ אחר, שרבי יהודה אינו סובר את דרשת לא תחנם, ושוב דחה תירוץ זה. וראיתי שפלפל בתירוץ זה גם בספר עבודת המלך³⁷ (הלכות ע"ז שם). ועוד כתב בעבודת המלך שם: "ומצאתי למרן הגר"א ז"ל בכתב יד קדשו למסכת שבת (ונדפס זה עתה) שכתב שם כמה נאים מעשיהם של אומה זו, ודאי דאסור לומר כמה נאה על גוי, אלא דאמר כן **שמוטב לדור תחתיהם ולא תחת אומה אחרת**, וכדאמר לעיל (דף י"א ע"א) תחת נכרי ולא תחת חבר וכו', ור' שמעון בן יוחאי סבר דאפ"ה אסור לשבחם, וכדמסיים כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן" (וע' בציץ אליעזר חט"ו סי' מ"ז אות ב' ד"ה ויש להעיר). ולכאורה גם תירוץ זה דחוק. ושו"ר לשפת אמת שם בשבת שכתב: "כמה נאים מעשיהם של אומה זו, קשה, הא כתיב לא תחנם ודרשינן לא תתן להם חן כדאיתא בע"ז (כ' ע"א). וי"ל דגם הוא אמר כן בלשון תמיהא". וגם זה דוחק גדול. ולכן מסתבר יותר כנ"ל, דלהכיר טובה מותר, וכדרכו של הדברות משה.

ושוב מצאתי שכעין תירוצו השני של הטוב ראי בביאור הא דר"ע דאמר אוהב את המדיים, כבר כתב בשו"ת נשמת כל חי (ה"א סי' נ"ה ד"ה כשאני לעצמי): "דשאני ההיא דבני מדי, דהמורם מהם הוא כעין דין תורה, דשלושתם הם מצד דרך ארץ קרוב לדת של תורה וכו' דהאיסור זהו במעשה של רשות וכו' אבל **דבר הנוגע וקרוב לתורתנו הקדושה ליכא איסורא**, דאדרבה, טוב הדבר להתנהג בדרך זה כדי שלא יהיה לנו לפוקה ומכשול כספחת, דאומות העולם עושים מנהגים טובים הנוטים לתורתנו הקדושה, וכן לא יעשה בקרב ישראל".

וכן ראיתי בספר דף על הדף בברכות שם שכתב: "בשפתי צדיק פרשת ואתחנן (אות מ"ב) דקדק על ר"ע ור"ג איך אמרו כן, והרי חז"ל דורשים מהפסוק לא תחנם, לא תתן להם חן, אסור לו לאדם לומר כמה נאה גוי זה. ואיך אמרו שאוהבים אותם. ותירץ די"ל **שאוהבים את מידותיהם ולא אותם עצמם**". ועיי"ש ראייה לזה מירושלמי (ע"ז א, ט), דאיתא התם דר"ג ראה גוי נאה ובירך שלא חסר בעולמו, והקשה בירושלמי דהרי אסור לתת להם חן, ותירץ **דהוי כמברך על חמור**

37. לרבי מנחם קראקאווסקי, נפטר בוילנא בשנת תר"צ.

ע"ש. והיינו שלא התייחס לגוי, אלא לנוי שלו, והוא כעין הנ"ל". והיינו שמותר לשבח מידה טובה שנמצאה בגוי, וכ"כ בשו"ת בני בנינים (ה"ג סי' ל"ה אות ט'), עיי"ש. וע' בשו"ת הרשב"א³⁸ (סי' תי"ח ד"ה ומתועלותיה) שכתב שם:

וכבר כתבו ז"ל אמר להם רבן גמליאל בואו ונקביל פני ארסתובלוס חברנו שהיה מפילוסופי דורם והיו אוהבים חברתו. ואם לא נמצא בו דבר טוב איך היו גדולי ישראל מקבלים פניו. ואם מפני דרכי שלום איך היו קוראים אותו חבר שלא בפניו. **אלא בודאי לאהבת חכמתו ופילוסופותו מפני חכמתם גם הם ומילתא אלבשוהי יקירן.**

ואולי יסוד התירוץ הזה נמצא כבר בדברי אחד מרבותינו הראשונים, שהחינוך (סוף מצוה תכ"ו) אחר שביאר לאו זה דלא תחנם כתב: "והעובר על זה ושיבח עובדי עבודה זרה ומעשיהם, **זולתי בענין שימצא שבח יתר מאד לאומתנו מתוך שבחם,** עבר על לאו זה". הרי שכל שע"י שבח הגוי יש לאומה שלנו איזה שבח גדול מתוך שבחם מותר. ואולי אפשר שבכלל "שבח יתר מאד לאומתנו" נכלל היתר גם לקחת מן הגויים דברי מוסר ויושר, חכמה ודרך ארץ, שזהו עצמו בכלל שבח לאומתנו, שאנו רודפים אחר הכרת הטוב. אי נמי, כאשר עמ"י מכיר טובה ממילא יש לו בזה "שבח יתר מאד". וצל"ע בסברות אלו.

ועל פי התירוץ הנ"ל שכתב בשו"ת נשמת כל חי, כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז סוף אות ב' ד"ה עכ"פ) להתיר לשבח גוי על המצאת חכמה, כגון גוי שכתב מחקר רפואי וכד':

עכ"פ יוצא לנו מכל האמור שלשה דרכי היתר שמותר לספר מדבריהם ומשבח מעשיהם ולחבבן, ודרך ההיתר כשמדברים בפירוש מתוה"ק, או מצד דרך ארץ וקרוב לדת של תורה, כנראה שעל פי זה הדרך הוא שנהג הרמב"ם ז"ל בנפשיה, ועוד חכמי ישראל כמוהו, להזכיר ולחבב או לשבח את אריסטו ושאר חכמים מחכמי או"ה, וזהו הדרך שישנו לפנינו לפענ"ד להתיר ע"י כך לשבח ההמצאות מהמצאות הרפואיות או המדעיות שממציאים חכמים מחכמי או"ה.³⁹

38. והיא תשובת רבי ידעיה הפניני בר אברהם בדרשי, עיי"ש בסוף אותה תשובה ארוכה מארץ מידה.

39. וע' תירוץ נוסף למנהגו של הרמב"ם לשבח את אריסטו, בשו"ת בני בנינים (ה"ג סי' ל"ה אות ד' ד"ה אבל).

כלומר, שבכלל ההיתר של ר"ע לומר שאוהב את המדיים בדברי חכמה ודרך ארץ שלהם, יש גם היתר לשבח את שאר דברי חכמה של גויים, שבכל דברי חכמה יש לנו תועלת מזה. וזה כבר חידוש גדול יותר, אא"כ נאמר דפשיטא ליה כדרך הראשונה שכתבנו, שכל שאינו מכוון לשבח את הגוי בעצמותו מותר (אף כשאין שום שבח להשי"ת), וכן נראה עיקר.

וע"ע בציץ אליעזר שם (סוף אות ג'), שכתב להוכיח מש"ס סוטה (מב, ב) להתיר כשיוצא משבח הגוי גם תועלת לשבח ישראל: "למדנו מזה שאע"פ שאסור לספר בשבחם של רשעים, אבל כשע"ז יוצא שבח למי שראוי וצריך לשבח, מותר, וא"כ על זו הדרך הוא זה שהיה משבח ומחבב הרמב"ם ז"ל ודעימיה, חכמים מחכמי או"ה, מפני שע"כ יצא להם להוכיח דת האמת לשבח לפאר ולרומם את דת תוה"ק העולה על כולנה, ושלא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים, כידוע". וגם דבריו אלו הם בגדר חידוש, ואכמ"ל.

ז. דיבור בשבח גוי לתועלת ישראל

וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ה"ז סי' קט"ז) שכתב:

ומה שתמה מה שאמרו ז"ל חכמה יש באוה"ע, הנה ודאי יש להם חכמים ואומנים רופאים גדולים, ומי שצריך להם מותר לרפאות מהם, אם אין לחוש לסכנה, כגון באומן שאין מרע אומנותו, וגם אם חבירו ישראל אחר צריך לרופא, נמי מותר לומר לו שגוי זה בקי באומנות הרפואה בטוב שיש לסמוך עליו, והוא לטובת ישראל חבירו, אבל לא לשבח את הגוי ולשבחו במעשיו ח"ו, ואדרבה אני רגיל לומר "אגוי ארשע אבער וואס קען מען טוהן ער איז אבעל מקצוע",⁴⁰ וממילא לגוי אינו משבח, אלא מראה מקום הוא לו.

וע"ע מש"כ בזה בשו"ת בית שער (יו"ד סי' רכ"ז). ובעניין השאלה האם מותר לתת חן לגוי עבור תועלת לישראל (בהקשר לא תתן להם חניה בקרקע), עיין עוד בשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סי' מ"א אות ז'), מש"כ בשם הגאון מקוטנא בשו"ת ישועות מלכו (יו"ד סי' נ"ה), בחזו"א (שביעית סי' כ"ד סק"ד, וביו"ד סי' ס"ה סק"ד) ובשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו).

40. תרגום (בערך) "מה אעשה שהגוי הרשע הזה הוא בעל מקצוע טוב". כלומר, שמגנהו בעצם (רשע), ונעזר בו לטובת עצמו או לתועלת שאר בני".

ח. נתינת ברכה לגוי

וע"ע במג"א (סי' קפ"ט סק"א⁴¹) שכתב בשם הכל בו⁴² (סי' כ"ה): "כשיש גוי בבית, נוהגין לומר כלנו יחד בני ברית, וכתב הט"ז ביו"ד (סי' רל"ב ס"ק י"ד) שאינו נכון, דכיון שאומר כולנו יחד הכל בכלל, אלא יאמר אותנו בני ברית כולנו יחד. והטעם, לפי שאסור לברך גוי, דכתיב לא תחנם". הרי שבכלל האיסור גם לברך גוי, ולא רק לשבחו וליתן לו חן.

אמנם מצאתי לסמ"ק מצורף (סי' קל"ג) שכתב: "שלא לחון גויים, דכתיב לא תחנם, פירוש, שלא יאמר כמה נאה גוי זה וכו'. ובכלל זה שלא ימכור להם קרקע בא", ושלא לספר בשבחון, ואסור לכפול⁴³ להם שלום, ודוקא שלום שהוא שמו של הקב"ה, או כל ברכה בלשון שם, אבל ברכה אחרת אין קפידא". הרי שסובר שאין איסור לברך גוי, וצ"ע.⁴⁴

ט. הדין בגוי שאינו עובד ע"ז

והנה הראשונים והפוסקים פלפלו אם כל איסור לא תחנם נאמר רק על גוי שמוחזק לעובד ע"ז או בכל גוי. ע' בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' ח'), וברלב"ג עה"ת (פרשת ראה), ובספר החינוך (מצוה תכ"ו), ובמאירי (ע"ז דף כ' ע"א ד"ה כבר⁴⁵),

41. וציין אליו בדעת תורה (יו"ד סי' קנ"א סע' י"ד).

42. ודברי הכל בו הובאו גם במטה משה (סי' של"ה), וכפי שציין המג"א שם.

43. משמע שאמירת "שלום" חדא זמנא, שרי, וכן מבואר בברכות (י"ז ע"א) "אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק".

44. וראה בשו"ת בני בני (ח"ג סי' ל"ה סוף אות ד') שהעיר מדברי רש"י על התורה (בראשית מז, י) שכתב "ויברך יעקב, כדרך כל הנפטרים מלפני שרים, מברכים אותם ונוטלים רשות". וכתב לבאר דהיינו רק משום נימוס ולא משום נתינת חן, וי"ל.

45. והן כבר נודע הפולמוס הגדול שיש בדברי רבינו המאירי בזה שכתב "כל שהוא מן האומות הגדורות בדרכי הדתות ושמודות באלהות, אין ספק שאף בשאין מכירו מותר וראוי", האם באמת נתכוין לדבריו, או שמא רק מאימת הגויים כתב כן, וגדולי הזמן (והדור הקודם) נחלקו בזה באורך, זה אומר בכה וזה אומר בכה, ולא ראיתי בזה הכרע ברור. (וע' למו"ר שליט"א בשו"ת אורחותיך למדני ח"ה סי' קל"א, שהביא ראיות נכונות שהמאירי אכן נתכוון לדבריו. וע"ע בשו"ת בני בני ח"ב סי' מ"ה, וח"ג סי' ל"ה אות ה'. וכן הבין ביביע אומר ח"י יו"ד סי' מ"א אות ב'. ומאידך, ע' להרה"ג אליהו רחמים זייני שליט"א, בספרו חסד לאומים חטאת, פרק שלם על שיטת המאירי בזה, ושם כתב ראיות הפוכות, וצ"ע, ואכמ"ל).

ובספר המצוות לרמב"ם (ל"ת נ'). וע"ע בב"י (חו"מ סי' רמ"ט ד"ה אסור, הביאו הש"ך בנד"ד בסי' קנ"א ס"ק י"ח), ובב"ח שם, ובשו"ת נשמת כל חי (יו"ד סי' נ"ד, בתשובת רבי אברהם פלאג'י), ובשו"ת חיים ביד (סי' ל"ג), ובשו"ת בצל החכמה (ח"א סי' מ"ו אות ב'), ובשו"ת יביע אומר (ח"י יו"ד סי' מ"א, ובפרט באות ה' ובהערה שם. וע"ע ביבי"א ח"ח חו"מ סי' ב' אות א'), ובשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' מ"ז אות ה'), ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' רי"ג), ובשו"ת בני בנימין (ח"ג סי' ל"ה אות ז' ואות ח'), ובשו"ת עטרת פז (ח"א כרך ג' אה"ע סי' ה' ד"ה ומה גם עוד). וכל אלו הפוסקים (מלבד הב"י הנזכר והש"ך שהביא דבריו, והשבט הלוי שם כתב בסו"ד "ועכ"פ מספיקא דאורייתא לא נפקא") כתבו לצדד להקל באיסורי לא תחנם בגוי שאינו עובד ע"ז,⁴⁶ ולכן ברור שיש להקל יותר בגוי שאינו עובד ע"ז.⁴⁷

46. ומדברי המשנה הלכות הנ"ל (ח"ז סי' קט"ז ד"ה והנה כל זה, והלאה), נראה שנוטה לאסור אף באינו עובד ע"ז, כל שלא קיבל ע"ע בפני ב"ד ישראל לשמור ז' מצוות בני נח, ונתלה בדברי הרמב"ם המפורסמים בהלכות מלכים (פ"ח ה"י) שכתב "והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהם אבל אם עשאו מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם", וי"ל ע"ד, כפי שהעיר בשו"ת יביע אומר הנ"ל (בח"י יו"ד סי' מ"א אות ה' בהערה), על דברי הגאון רבי יעקב אורנשטיין, עיי"ש, ואכמ"ל.

47. ואכמ"ל במו"מ בדין זה דלא תחנם בגוי שאינו עובד ע"ז, אחר שהאריכו בו הפוסקים מאוד, בעיקר בהקשר של מכירת קרקעות לגוי בשמיטה.